

HARPUR ARTUK OĞULLARI'NA AİT KİTABELER

Nureddin Ardıç

I

ULUCA MI KİTABESİ

Harput'ta [1] *Ulucami* isimle anılan ve kitabesine göre şehrin en eski islâmî abidesi olması lâzımgelen ma'bed 30×50 metre ebadında geniş bir saha üzerine kurulmuştur. Şark ve garba müteveccih olarak iki kapusu mevcuttur. Bu kapular Revaklarla çevrili bulunan bir avluya açılır. Ve avluda bir kemer payesi üzerinde 30×50 cm. ebadında bir mermer blok üzerine, kaba bir küfi ile hakkedilmiş olan kitabenin metni şudur [2] :

- (1) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مَا هِیَ بِدَائِمَةٍ
- (2) تَقْرِبًا إِلَى اللّٰهِ تَعَالٰی وَاتِّقَا صَرْضَاتِهِ الْاِ
- (3) مِیرَالَا سَفْهَانَ الْکَبِیْرِ الْاِجْلِ السَّیْدِ الْعَلِیِّ [دَل]
- (4) الْمُویدِ الْمَنْصُورِ الْمَظْفَرِ الْمُجَاهِدِ الْمَلِیْمِ فِیْ
- (5) الدِّیْنِ جَمَالَ الْاِسْلَامِ ظَهْرِ الْاِمَامِ نَصْرِ الْاَنْامِ
- (6) عَضْدِ الدَّوْلَةِ حَلَالِ الْمَلِكِ تَا- الْاِمَامِ شَمْسِ الْمُلُوكِ عِزِّ السَّلْطٰنِ
- (7) شَرَفِ جِیُوشِ الْمَلِیْمِ نَصْرَةِ الْمُجَاهِدِیْنَ قَاتِلِ الْکُفْرِ
- (8) وَالْمُشْرِکِیْنَ فَتَلْکَ الْعَالِیِّ سِیْفِ الْخَلِیْفَةِ سَیِّدِ الْاَمْرَا اَبُو

[1] *Harput'un* ilk zamanlarda *Sophene* krallığının merkezi olarak *Strabo* tarafından zikredilen (XI, 527) *Carchiocerta* şehri olduğu zannediliyor [bak. Lehmann-Haupt, - *Erdkunde*, X 811, C. Ritter, *Armenien*]. şehrin esas ismi *Karpert* dir ki vazih olarak *Taş kale* demektir. Bu kelime karışık ve kararsız bir tekâmülle *Harput* şekline girmiştir. XI inci asırda Bizans müverrihleri *Kharpete* şeklinde kayd ediyorlar. [Bak. *Çedrenus*, II, 419 - E. Honigmann, *Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches* 149 - 150]. Arablar ise şehri خرتبرت ve حصن زیاد ismi altında tanıyorlar. *J. H. Kramer*, حصن زیاد ismini *Amien Marcelin* tarafından zikredilen *Ziata Castellum* olduğunu kabul ediyor. [Bak. *İslâm Ansiklopedisi*, *Harput maddesi*]

Biz ise dıışıknın « وحصن زیاد وناحية تسمى خرتبرت » şeklindeki kaydine dayanarak [Bak. *Mehren* tabı s. 190] Hartbertin, *Harput* şehrinin, *Hısn ziyad'ın* ise *Harput* kalesinin ismi olduğunu zannediyoruz.

[2] Bu kitaba daha önce *Max Von Berchem* tarafından neşredilmiştir.

Lehmann - Haupt Materialien zur alteren geschichte Armeniens und Mesopotamiens (Berlin 1907) 3. Abschnitt, *M. Van Berchem*, *Arabische Inschriften aus Armenien und Diarbakr* S. 142.

(9) لحرت قرارسلان بن داود بن سكيان بن ارتق معين امير

(10) المومنين ادام الله سلطانه وهوالتاج والعصر على [؟]

(11) وعندبا لعن الله من سنه احدى وخمسين [؟] خمسائه

Kitabede 3 üncü satırın sonunda العادل kelimesi vâzih değildir. Bu şekilde de okunabilir. sonra 10. uncu satırın sonlarıyla 11. inci satır fazla aşınmış olduklarından tam olarak kıraetine imkân bulamadık. Tarihin onlar hanesinde de şüphemiz vardır.

Kitabede ismi zikir edilen فخرالدين قارا آرسلان (1148-1174) Artuk Oğullarının - Hisn Keyfa da hüküm süren şubesinden olup Nureddin Şehidin maasıdır. Burada almış olduğu ünvanlar o devirde islâm âleminde kullanılan ve bilhassa Artuk Oğullarının ve Ata Beylerin kitabelerinde ve sikkelerinde rastlanan titulatürün aynidir [3].

XII inci asır başlarında, idarelerinde ki Türkmenlerle bu günkü cunu bu şerki Anadolunun mardin, Hisn Keyfa gibi büyük merkezlerine yerleşerk iki küçük prenslik teşkil eden Artuk Oğullarının [4] Harputtaki hakimiyetleri 1120 tarihlerinden evvel başlamaktadır İbnilesir 11 inci asır sonlarındaki büyük oğuz muhacireti hengamında, Bizans ümerasından *Philarete* in elinde bulunan Harput ve havalisinin *Çubuk Bey* isminde bir Türkmen beyi tarafından zabt edildiğini ve bunun oğlu Mehmed beyin harput da babasına halef olarak Anadolu Selçuk Sultanı kılıç Arslan I in tabiyetine girdiğini rivayet ediyor (1106) [5].

Mehmet Beyin Harputdaki hükûmeti sıralarında Harputun, Arkokun torunu *Nuruddevle Belek gazi* tarafından zaptedildiğini zannediyoruz. Müverrih Kemaleddin İbn-ül-Adîm'in 1122 senesi vukuatı arasında وكان بلك غازي ابن اخية بىرام بن ارتق و استدعاه من اعمال الروم و بيده عدة نلاع بالقرب

[3] Bu hususta bak. M. Van Berchem, *Corpus Inscriptionum arabicarum I*, 45 ve 456 No, kitabeler. — V. Berchem, *Amida s. 71. 76* — F Von Oppenheim, *Inscripfen aus syrien, Mesopotamien und klein Asien* (bearbeitet von M. V. Berchem) 102, 121, 122, 123 No. lu kitabeler.

[4] Arab alfabesindeki sesli harfler sisteminin kifayetsizliği ve bizzat İbn Halikâ'nın bile kelimeyi ve ت yi zammeli olarak *urtuq* şeklinde tarifi [*vefiyat ül-âyan* 185] yüzünden *Artuk* kelimesinin talaffuz ve mahiyetinde ki yanlışlık bugüne kadar gelmiştir. istihrak âleminde *urtuq*, *ortog* ve hatta *Artaq* şeklinde kullanılmaktadır. Fakat bunun Artuk şeklinde okunması lazım geleceğini ilk defa merhum numismat galib Edhem ortaya atmış [*meskâkâtü türkmaniye kataloğu, medhel* ve müteakib] ve M. Fuad Köprülü tarafından da bu "galatı meşhur," kat'i olarak red ve galib Edhem'in fikri kabul edilmiştir (bak. T. T. K. *Bulleten I* 287) Ermeni müverrihleri de bu kelimeyi Artukh şeklinde yazmaktadırlar.

[5] Bak: İbn-ül-Esir, *Tarihülkâmil X* 160 ve *Recueil des Historiens des Croisades, historien orientaux* 244,-245, *Le beau Histoire du bas Empire XV*, P. 189.

ابن مطه dediğine bakılırsa, [6] Belik Gazi Harputdan başka bu havalide daha bir takım kal'alara sahip bulunuyordu.

Haçlı seferleri tarihinde, İmadeddin Zengi, Nureddin Şehid ve Selâhaddin Eyyubî gibi büyük şahsiyetler meyanına idhali lâzım gelen Nurüddevele Belik hakkında, İslâm, Firenk, Ermeni ve Süryani müverrihleri çok uzun ve mufassal izahat vermektedirler. Bunların ifadelerine göre, Harput hakimi Bellik Gazi 1122 Eylülünde Süryeden amcası Elgazinin hizmetinden dönerken Franklardan Urfa kontu *Joslin de courtenay* ve Birecik senyörü *Galeran de Puisset* yı Suruc civarında mağlûp ve her ikisini de diğer bir çok şövalyelerle beraber, esir ederek Harputa getirmiş ve zencire vurarak kal'aya hapseylemiştir. Belik 1123 beharında Gerger kalesini muhasara ile meşgul bulunduğu sırada Kudüs kralı *Baudouin* bir haçlı ordusunun başında olarak, Urfa kontunu ve diğer frank şövalyelerini kurtarmak için sefere çıkdı ise de, o da Belgin pususuna düşerek ordusu perişan ve kendisi de bütün maiyetile esir oldu. belük *Baudouin* i zincire vurarak Tosslin ve Galeran ın yanına yani Harput kal'esinin zindanlarına hapsedti. ve bu muvaffakiyet üzerine ordusile şimali Suriyeye inerek 1123 yaz ayları zarfında Halebi ve sair şehirleri zapt eyledi. Fakat Belik buralarda meşgul iken tüccar, rahib, ve dilenci kıyafetine giren elli kadar ermeni Urfadan kalkarak Harputa geldiler, hile ile şehre girmeğe müvaffak oldular ve Hristiyan büyüklerinin mahpus bulunduğu kal'eye, şehrin ermeni unsurunun da yardımıle bir baskın yaparak onları kurtardılar ve kal'eye hakim oldular. Urfa kontu Josslin bir ordu toplayarak kralı ve diğer esirleri kurtarmak maksadile kal'eden çıkarak bin bir macera ve tehlikeden sonra Suriyeye geldi. Fakat Belik gazi de Kefertalı kal'esini muhasara ile uğraşırken meş'um haberi alınca 500 kilometrelik mesafeyi bir kartal sür'atle 15 günde kat ederek birdenbire Harput önlerinde göründü ve Baudvin in teslimden imtina üzerine kal'eyi muhasaraya başladı. Kal'enin üzerinde kurulu bulunduğu kalker kayalar derununda geniş tunneller açtırarak burcları tahrib etti. bu vaziyet karşısında Baudouin Belgin merhametine sığındı ve kaleyi teslim eyledi Belik Gazi kralı yeğenini ve Galeran ı tekrar zencire vurarak Haran a sevk, fakat adedleri 65 kadar olan diğer bütün esirleri ve bu meyanda 80 kadını mahvetti, Kal'enin burçlarından attırarak öldürttü (16 Eylül 1123)

Bu vak'adan hemen dokuz ay sonra ise belik de Membîç kal'esini muhasara ederken kal'adan atılan bir ok göğsüne saplanarak vefat eyledi [7]

[6] كال الدين ابن الدم Recueil des Historiens des croisades, Historiens Orientaux III.

[7] Haçlı seferleri tarihinde pek meşhur olan bu vukuat hakkında bakınız:

İ b n - ü l - E s i r , X 252, 261 — A b u ' l - F i d a İ l 246. - her iki müverrih, *Recueil des Historiens des croisades, Historiens Orientaux* I 344, 352 - 353, 15 — İ b n ü l - A d i m , aynı *Recueil* III 633 - 637 - G u i l l a u m e d e T y r , *Recueil Historiens occidentaux* I 536 - 541 - M a t h i e n d ' E d e s s e , *Recueil, Documents Armeniens* I 131 - 135, 138 S i b t - ü l - C e v z î , *Recueil, Historiens orientaux* III 562 - 563.

Belgin ölümünden sonra Halep ve şimali Süryenin Mardin Artukluları ve Harputun ise حصن كيفا Artuklu hükümdarları eline geçtiğini görmekteyiz.

Ebu'l-Farac ın ve Süryani Mihailin ifadelerinden Harputun حصن كيفا hükümdarlarından Davudun ve bunun oğlu Kara Arslanın ekseriya ikamet ettikleri bir kal'e olduğunu istidlâl edebiliyoruz[8]. Bundan başka Artuk oğullarının hakimiyetine kadar daha ziyade "müstahkem bir kale,, hükümünde olan Harput bu devirden itibaren bir şehir olarak inkişaf etmeğe başlamışdır. Kurunu vustanın ilk asırlarında, bu mıntakada mühim bir şehir olarak tanılan Murad Nehri üzerindeki *Arsamosata* (Şimşat) şehri[9] belki büyük oğuz muhacereti sıralarında tahrib edilmiş ve Türk prensleri kendileri için ikametgâh olarak müstahkem Harput kalesini intihap ve tercih ile bu kal'e etrafında bir şehrin teşekkülünü temin eylemişlerdir.

Her ne olursa olsun Kara Arslanın kal'e dışında büyük bir cami inşa ettirmesi bu devirde şehrin müslüman nüfusunun ehemmiyetli denecek şekilde artmış olduğunu göstermektedir. Bundan başka XII inci asırda Harputu ziyaret etmiş olan *Usama ibn Munkid* bir şiirinde, bir şehri ima edecek bir şekilde Harputun "siyah damlı evleri,, nden bahsetmektedir [10].

II

KALE KİTABESİ

Harput kalesi cenub, şark ve garbdan dik ve derin derelerle ayrılmış olan bir kayalık üzerine inşa edilmiştir. Bu kayalarda oyulmuş urartu'lara nisbet edilen hücre, su yolu, merdiven ve saire gibi inşaat burasının müstahkem bir mevki olarak tarihini belki İsadan önce 7-8 inci asırlara kadar çıkarmakda isede[11] bugün geniş bir sahayı işgal eden harabeler temamilen

[8] E b u ' l - F a r a c, *Süryanice tarih* 343 — Süryani Mihail doğrudan doğruya « *Harput Emirî Davut* » demektedir. Bak *Recueil, Documents Armeniens*, I 339

[9] Şimşat Şehri hakkında bak:

Y a k u t, *Mucem ül - Buldan* III 319- 320 - G L e s t r a n g e, *The Lands of Eastern caliphate* 116 - 117; E. H o n i g m a n, *Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches* 71 - 73, 75 - 78.

[10] Y a k u t, *Mucem ül - Buldan* II 417, bak:

Fransızca tercemesi: H. D e r e n b o u r g, *Ousama ibn Mounkidh (un émir syrien au premier Siècle des Croisades)* P. 350.

[11] Bu hususta bak: L e h m a n n - H a u p t, *Armenien*, I 473 — *Zeitschrift für Ethnologie* XXXIII (1901) s. 207, Fig. 34 ve Mazkirdde, paluda, izoli de urartu hükümdarlarına ait cunéiforme kitabeler mevcuttur. Paludaki kitabe urartuların Harput mıntikasına *Supani* ismi verdiklerini göstermektedir ki bu ismin romenler tarafından *Sophene* şeklinde tesmiyesine esas olduğu vazihdir. Bu hususta bak: W. B e l e c k, *Beitrage zur alten Geographie und Geschichte Vorderasiens* (Berlin 1901). I *Zur Geographie Armeniens*, S. 190.

Orta Zamana aittir. Kalenin yapısında bir kaç yapı devri tesbit etmek imkânı mevcuttur. Bunlar içinde Artuk Oğullarına ve Dulgadır Oğullarına ait inşaat gayet vasi mikyasdadır [12].

Artuk Oğullarının famirlerini işaret eden kitabeler, kalenin garb duvarlarının cenubu ucundaki bir burc üzerinde bulunmaktadırlar. Fakat bu kitabeler sonraki tamirler esnasında dağılmış olup tam bir vaziyette değildirler. Bugün zikrettiğimiz burc üzerinde Artuklu kitabelerine ait 10 gre blok mevcuttur. Bunlardan sekizi burcun bir tarafında ve bir sıra üzerinde, diğer ikisi ise burcun diğer yüzünde ayrı, ayrı — hattâ birisi de ters olarak konulmuş vaziyette — olarak bulunmaktadırlar. Bu bloklar üzerine celi harflerle yazılmış bulunan mahkûkâtın okunabilen kısımları bir araya toplanır ve bazı kısımları temamlanırsa şöyle bir şekil elde edilir :

امر بعماله . . . ؟ . . . [المود] . . . ؟ . . .
[نظام الدين] و الدين ابر [هم بن ابي بكر . . . ؟ ؟

Kitabede امر بعماله kelimesinden sonra tamir veya inşa edilen binanın beyanı bize meçhul kalmaktadır. Bununla beraber kitabenin kaleye aidiyetinde şüphe yoktur. Gayrı mevcut veya okunamıyan kısımlar bize bani hükümdara ait titulatür verecekti. Bu hususta ancak şüpheli olarak الملك المودود kelimesine sahip bulunmaktayız. Bütün bunlar belki çok büyük bir ziya sayılmazsa da sondan tarih kısmının bulunmaması acımağa değer. Bütün bunlara rağmen ismin okunışı gayet vazihdir ve bu kısımda yaptığımız temamlamalar tarihi kaytlara mutabıktır.

Kitabede ismi geçen Nizameddin İbrahim, Artuk Oğulları'nın Harput'ta hükümet sürmüş olan şubesinden olup bu hükümetin korucusu İmadeddin Ebubekirin oğlu ve halefidir.

Harput Artuklularının tarihi daha henüz karanlıklar içindedir. Lane-Poole'in, Edhem'in, Van Berchem'in tetkikleri bu hususta kâfi addedilemez [13]. Halil Edhem'in ve Von Zambaur'un kitaplarındaki, noksan tetkiklere dayanan tabloların da tashihi lâzımdır [14]. Diyarbekirli Said Paşanın ve bundan naklen Rıza Nurun da bu mevzua dair verdikleri izahat hemen baştan aşağıya yanlışdır [15]. biz burada tarihî kaytlerle epigrafik ve numismatik tetkikleri terkip ederek bu meçhul tarihî bir dereceye kadar teravire çalışacağız.

[12] Kalenin XVII. inci asırdaki vaziyeti hakkında bak. E. v l i . y a ç e l e b i , III. 217.

[13] St. Lane-Poole, *On the Coins of the urtukis Numismatic chronicle (1873)*: — G. Edhem, *Meskûkâtı Türkmaniye katalogu* s. 20 — 21 Lehmann — Haupt, *Materiaelen 3. abschnit* (berarbeitet von Max. van Berchem) s. 142. — 143.

[14] Halil Edhem, *Düvelî İslâmiye* s. 239. — E. de Zambour, *Manuel de Genealogie et de chronologie pour l'histoire de l'İslam* (Ha novre 1927) p. 223.

[15] Said Paşa, *Mîrat ül - İber* VIII 191 - 193 — Rıza Nur, *Türk Tarihi*. V, 254.

Harput Artuklarının korucusu olan Amaeddin Ebubekir, Hısn Keyağ ve Harput hükümdarı Fahreddin Kara Arslanın vefatında kendisine diğer oğlu Nureddin Mehmed halef olmuştu. Bu müddet zarfında İmadeddinin de palo beyi olduğunu, onu Armetin ismile zikreden Süryani Mihailin bir kaydından anlıyoruz [16].

1185 senesinde Selâhaddin Eyyubinin Musul seferi sıralarında, İmadeddin ordu ile beraber Selâhaddin hizmetine giderek hasta olan Nureddin Mehmede vekâlet etmiş, Musul muhasarası esnasında ise onun vefat haberi üzerine memleketine tesahip etmek üzere, Selâhaddinden izin alarak geriye dönmüş, fakat Nureddinin yerine oğlu Kutbiddin Sekman II' nin geçirildiğini görünce Harputa yürüyerek burasını zaptile kaleye yerleşmiştir. (581/1185) Amaeddin Ebubekir istiklâlinin alâmeti olarak burada sikke basdırmış [17] ve muhakkak olarak namına hutbe de okutmuşdur. Amadeddinin 1203 tarihlerine doğru vefatında Harputta kendisine oğlu Nizameddin İbrahim halef olmuşdur [18]. Nizameddin İbrahim, bu devirlerde şarkı Anadoluya nüfuz etmeye başlayan Konya Selçukilerinin tabiiyetine girmeye mecbur kalmış Erzincandaki Mengücekleri arzusuna ram eden ve Erzurumdaki saltuklu prensliğini yıkan Rükneddin Selimşahın ve bunun ölümünde kardeşi Gıyaseddin Keyhüsrevin mâtbuiyetini kabul eylemiştir. Diğer taraftan Eyyubilerin hakimiyetine girmiş olan hısn keyfa ve Amed Artoklularından Nasreddin Mahmud Eyyubilerden Melik ül Eşrefle beraber Harputu zaptetmek için şehrin önlerine kadar gelmiş ise de Nizameddin İbrahimin müracaatı üzerine. Gayaseddin Keyhüsrev Samsat hakimi Melik ül - Açdal ile 6000 kadar suvari göndermiş ve bu asker Malatyaya varınca, Mahmud mütefiki ile beraber şehrin cenubundaki ovaya çekilmiş ve gölcükde bulunan Harput hükümdarına ait bir kale muhasara ve zapt eylemiştir [19]. Daha son Selçuk ordusunun Garputa irişmesinde, Nasreddin Mahmud memleketine çekilmiş ise de zaptetdiği kaleyi iade etmemiştir [20].

[16] *Michel le syrien, Recueil des Historiens des croisades, Documents Armeniens* I 993.

[17] *Galib Edhem, Meskûkâtı Türkmaniye kataloğu*, s. 20.

[18] Şimdîye kadar yalnız ibnilesire istinaden kabul edildiği üzere, İmadeddin Ebubekirin « Nizameddin Ebubekir » isminde diğer bir oğlunun bulunduğu ve kendisine halef olduğu kitabeler ve diğer vesikalarla sabit değildir. Bizde M. Van Brehem'in etraflı muhakemesini pek yerinde bularak Nizameddin Ebubekirin vücudunu şüpheli buluyoruz. (*Le-mann - Haupt, Materialen* 3. alixhnit. 142).

[19] Bu kalenin gölcüğün ortasında bulunan adadaki Dzovk kalesi olduğunu tahmin ediyoruz (Rec. des Hist. des crois. Docum. arm. I 198 Dzovk hakkında bak.)

[20] *İbn ül - Esir, Tarih ül - Kâmil*, XII. 94 bu vukuat hakkında bak.

Yukarıda tetkik ettiğimiz kitabe Nizameddin İbrahim'in Harput kalesinde mühim tamiratta bulunduğunu göstermektedir. Bugün kalede Nizameddin'in tamirine ait kısımlar ihtişamları ve mimarilerinin güzelliği ile diğer kısımlardan kolayca tefrik edilebilirler.

Nizameddin İbrahim'in hangi tarihe kadar hükümet sürdüğü bizce tamame meçhul ise de oğlu İzzeddin Ahmed'in kendisine halef olarak muhakkak surette Harputta hükümran olduğu *El - Tenkihât* isimli riyaziyeye dair bir risalenin mukaddimesinden anlıyoruz [21]. Bu hükümdar hakkında başka malûmatımız yoktur. Celâleddin Harzem Şahın Harputu istilâsının İzzeddin Ahmed'in zamanına tesadüfünde de mütereddidiz [22].

İzzeddin Ahmed'in torunu Nureddin Artukşahın da hükümet sürdüğü bronz bir aynanın kitabesile sabittir [23]. Bu kitabede *Sultan* unvanını taşıyan Nureddin Artukşahın, ecdadının şehri olan Harbutta hükümet sürdüğü muhakkak ise de, maalesef kitabe tarihini ihtiva müddet ve zamanını tayin etmek mümkün değildir [24]. Bundan başka babası Hıdırın da şahsiyet ve hükümran olup olmadığı bizce tamamen meçhuldür.

Acaba Nureddin Artukşah'ı Harput Artuklularının son hükümdarı olarak kabul etmek imkânı yok mudur? bu takdirde İmadettin Ebubekir'le onun torununun torunu olan Nureddin Artukşahın hükümetlerini 50 senelik bir devre sıkışdırmak zarureti hasıl olur. Çünkü bu sülâlenin Harputdaki hâkimiyetinin 1234/631 tarihinde kat'i surette inkıraz bulduğu muhakkaktır.

Harputun Alâeddin Keykâbad I tarafından zabt ve Artuk ailesinin inkırazı hakkında Ebul'Fida ve İbnbibi etraflı ve uzun izahat vermektedirler [25]. Fakat garabetten olarak bu muverihler ve diğerleri son Harput hükümdarının ismini zikretmiyorlar.

İlk zamanlarda ve hattâ Alaâddin Keykâbad'ın Saltanatı devresinde Selçukilerle Artuklular arasındaki tabi — matbu münasebatının devam ettiğini görüyoruz. Fakat 1233 — 1234 senelerinde bütün Eyüb'i ailesine

(21) Bu risalenin mevcudiyetini bize bildiren ve onun verdiği malûmatı kıymetlendiren nümismat Galip Edhemdir. bak. *Meskâkât türkmâniye katalogu* S. 20 - 21.

(22) Cüveynî *وسلطان از اخلاط [ضبط اشد کدن صوکرا] بیجا ب ملاحدبرد آد و ن آجا بورت برت و سلطانرا* şeklinde kaydile (*Tarihi Cihankâşa* II 180) Harputun Celâleddin Mengübirtili tarafından istilâsını işaret eylemektedir.

(23) *Reinaud, Monuments Blacas* II 405, pl. X bu kitabe hakkında bak. *Lehman-Haupt, Materialien* 3. Abschnitt S. 145.

(24) M. Van Berchem in, Nureddin Artuk Şahın nerede ve ne zaman hükümet sürdüğü hakkındaki şüphe ve tahminleri yersizdir.

(25) *Ebu'l-Feda*, III 162 - 163. ve *Rec. Hist. Crois. Hist. Orient.* I, 110 - 111. — *Ibn Bibi, Recueil du textes relatifs a l'histoire des Seldjucides* IV 194 - 199. ve préface VII.

mensub hükümdarlarını etrafına toplamış olan Mısır Sultanı Melikül kâmil ile, Alaâddin Keykbad arasındaki mücadelelerde Harput hükümdarının Eyyûbilere fevccüh ettiğini görmekteyiz. Muharebeler devam ettiği sırada Melik-Kâmil Harput hükümdarının talebi üzerine Hama hükümdarı Melikül-Muzaffer'le Emir Şemsettin Savabi 1500 süvari ile (İbni Bibi'ye göre 5000) Harputun muhafazasına me'mur etmiş fakat bu kuvvet Harput önündeki ovada Selçuk ordusuna mağlup olmuş ve kal'eye iltica etmişti. Bu sırada Alaâddin Keykbad da Malatyadan Harputa gelerek mançınıklar kürdürmüş ve şiddetli bir muhasaradan sonra Harput hükümdarını ve Eyyûbileri kaleyi teslimine icbar etmiştir [26]. [20 Ağustos 1234 pazar].

Alaâddin Keykbad Harputu zabdettikdensönra Artuklu hükümdarına karşı nasıl bir muamelede bulundu? Ebu'l-Farac Keykbad'ın Harputhükümdarını deniz sahilinde, (her halde Akdeniz) bir tımar vererek oraya gönderdiğini ve üç sene sonra ise onu gizlice öldürttüğünü rivayet ediyor [27]. Baybars ise bu tımarın Akşehirde verildiğini kaydelemektedir ki [28]. İbni Bibi'de 1240 tarihine doğru Harput hükümdarının muğanniyelerinin Akşehirde satıldığını [29] anlattığına göre ikinci rivayetin daha sahih telakki olunması lâzımdır.

[26] «وكان نزول المظفر من نخر كبريت يوم الاحد لسبع نعين من ذي القعدة من هذه السنة اعني احدى مائة وثلثين» [26] 1895) P. 45 *Ebu'l - Farac*, Bruns latince tercemesi (Leipzig 1819) 510 ve müt.
Ibn Haldân, Umevâ'l - İber, V. 175. — *Cevdet Paşa, Kıssatü Enbiya'* XI 584 - 585.

[27] *Ebu'l - Farac*, Bruns tercemesi S. 511.

[28] Van Brehem, Mısır müverrihinin bu kaydını Th. Houëtma'nın şifahi beyanatına medyun olduğunu söylüyor. *Lehmann - Hamp*, *Materialen*. 3 abschnitt 145. bak.

[29] *Ibn Bibi*, Recueil IV. 213.